

SURXON-SHEROBOD CHO‘LLARINING O‘ZLASHTIRILGAN HUDUDLARIDA IJTIMOIY-MADANIY INFRATUZILMANING RIVOJLANISHI

Qulboshev Sirojiddin Jumayevich

Termiz davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Orcid ID: 0009-0006-1075-7923

UO‘K: 94(575.151):325.14

Annotatsiya: Ushbu maqola XX asrning ikkinchi yarmida Surxon-Sherobod cho‘llarining o‘zlashtirilishi jarayonida O‘zbekistonning Surxondaryo viloyatida ijtimoiy-madaniy infratuzilmaning rivojlanishini tahlil qiladi. Unda ayniqsa, yangi vujudga kelgan xo‘jaliklar va aholi punktlarida ta’lim-tarbiya, madaniy-ma’rifiy muassasalarning barpo etilishi, sog‘liqni saqlash tizimining takomillashuvi, shuningdek, matbuot va aloqa sohasidagi o‘zgarishlar atroflicha yoritilgan. Shuningdek, 1970-1990-yillarda viloyatda maktablar sonining ko‘payishi, pedagog kadrlar bilan ta’minlanish darajasi va aholining demografik o‘sishi oqibatida yuzaga kelgan ijtimoiy muammolar statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Surxon-Sherobod cho‘llari, ta’lim-tarbiya, madaniy-ma’rifiy muassasalar, ijtimoiy infratuzilma, xalq ta’limi, sog‘liqni saqlash, Gagarin tumani, Lenin yo‘li tumani, pochta aloqasi.

Аннотация: В данной статье анализируется развитие социально-культурной инфраструктуры в Сурхандарьинской области Узбекистана в период освоения Сурхандарьинско-Шерабадских степей во второй половине XX века. Особое внимание уделяется созданию образовательных, культурно-просветительских учреждений в новообразованных хозяйствах и поселках, совершенствованию системы здравоохранения, а также изменениям в печати и средствах связи. Также на основе статистических данных анализируются социальные проблемы, возникшие в регионе в 1970-1990-х годах в связи с ростом числа школ, уровня обеспеченности педагогическими кадрами, демографического роста населения.

Ключевые слова: Сурхандарьинско-Шерабадские степи, образование, культурно-просветительские учреждения, социальная инфраструктура, народное образование, здравоохранение, Гагаринский район, Ленин йулийский район, почтовая связь.

Abstract: This article analyzes the development of socio-cultural infrastructure in the Surkhandarya region of Uzbekistan during the development of the Surkhandarya-Sherabad steppes in the second half of the 20th century. It especially covers the establishment of educational, cultural and educational institutions in newly formed farms and settlements, the improvement of the health care system, as well as changes in the press and communications. Also, the social problems that arose in the region in the 1970s-1990s due to the increase in the number of schools, the level of provision with pedagogical personnel, and the demographic growth of the population are analyzed based on statistical data.

Keywords: Surkhandarya-Sherabad steppes, education, cultural and educational institutions, social infrastructure, public education, health care, Gagarin district, Lenin Yuli district, postal service.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Surxon-Sherobod cho‘llarining o‘zlashtirilishi natijasida vujudga kelgan yangi xo‘jaliklar va aholi punktlarida ta’lim-tarbiya va madaniy-ma’rifiy muassasalarini barpo etish masalasi o‘sha davrning eng dolzarb vazifalaridan biri edi. Maqolada Surxon-Sherobod cho‘llarining o‘zlashtirilishi natijasida hududda vujudga kelgan ijtimoiy-madaniy hayotning xususiyatlarini, jumladan, ta’lim-tarbiya maskanlari, madaniyat o‘choqlari va aloqa tizimlarining barpo etilishi hamda ularning

rivojlanish dinamikasini tahlil qilishga qaratilgan. Unda keltirilgan ma'lumotlar o'sha davrning ijtimoiy manzarasini yanada yorqinroq ko'rsatishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). O'rganilayotgan tarixiy davrda Gagarin va Lenin yo'li tumanlarining Yangiobod, Gagarin, Komsomolobod, Sovetobod, A.Nabiyev, Lenin, Oxunboboyev nomidagi sovxozlarida muhim ijtimoiy obyektlar barpo etildi. Xususan, Sherobod dashtida amalga oshirilgan keng ko'lamli o'zlashtirish ishlari natijasida aholi uchun 410 ta uy-joylar qurilib, jami 140761 kvadrat metr yashash maydoni yaratildi. Yosh avlodning ta'lim olishi uchun 1930 o'quvchi sig'imiga ega maktablar, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun esa 1540 o'rinli bolalar bog'chalari bunyod etildi. Aholining madaniy hordiq chiqarishi va ma'naviy boyishi uchun 1800 tomoshabinga mo'ljallangan zamonaviy kinoteatrlar, sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish maqsadida 250 o'rinli shifoxonalar hamda turli tadbirlar va dam olish uchun 1400 o'rinli yozgi va qishki klublar foydalanishga topshirildi[1].

Yangi yerlarning o'zlashtirilishi munosabati bilan Surxondaryo oblasti aholisining milliy tarkibidagi o'zgarishlar natijasida madaniy-maishiy turmush sharoitida hamda o'zaro muloqotda rus tili ustun mavqega ega bo'lib bordi. Bu jarayon butun respublikaga xos edi, ya'ni o'zaro muloqot tili sifatida belgilangan rus tilining belgilovchilik xususiyat ustuvorlik qilar edi. Bu holat respublikaning barcha oblastlaridagi maorif va xalq ta'limi sohasiga o'z ta'sirini o'tkazganligini quyidagi misoldan ham ko'rishimiz mumkin. Masalan, 1970-yilda Boysun va Sho'rchi shaharlarida 2 ta o'rta maktab, 3 ta bolalar bog'chasi rus tiliga ixtisoslashgan edi. Sharg'unda esa 6 ta bolalar bog'chasi o'zbek va rus tillarida, 2 ta o'zbek va tojik tili va 1 ta rus tili o'qitiladigan o'rta maktab bo'lgan. Jumladan, 1964-yilda Sharg'un shahridagi Pushkin nomidagi 2-son maktabning 11-sinfini tamomlagan 43 nafar bitiruvchilaridan atigi 17 tasi mahalliy aholi o'quvchilari bo'lib hisoblangan[2]. Bundan ko'rinib turibdiki, ushbu shaharda yevropa

millatiga mansub aholi ustun mavqega ega bo'lgan. Bu bir qarashda aholining ehtiyojlariga to'la javob beradigan holdek bo'lib ko'rinadi, lekin mahalliy millat vakillariga mansub aholining maktablarga bo'lgan ehtiyoji to'liq hisobga olinmaganligi va rus maktablariga nisbatan o'zbek va tojik maktablarida bir sinfda me'yoridan ortiq o'quvchilar o'qigani hamda o'quv ko'rgazmalari bilan jihozlanish jihatidan jiddiy farq bo'lganligi aniqlangan.

1970-yilda Surxondaryoning ayrim rayonlaridagi maktablar soniga e'tibor beradigan bo'lsak, Sharg'unda 6,6 ming, Sho'rchida 6,3 ming, shu jumladan, Sharg'unda ruslar, ukrainlar, boshqirdlar, tatarlar va boshqa mahalliy bo'lmagan millat vakillari aholining 1/3 qismini tashkil etgan, lekin 800 o'rinli o'rta maktabga, 4 ta rus tilidagi bolalar bog'chasiga ega bo'lgan. Aholisi 6,6 ming kishini tashkil etgan Sharg'un shahrida 1970-1971-o'quv yilida o'zbek, tojik, rus tilidagi o'rta ta'lim maktablari mavjud edi. Yana bir xususiyatlik tomoni shundaki, Sharg'un shahri Surxondaryo oblastining boshqa shaharlaridan o'zining industrial qiyofasi, aholi orasida ruslar, ukrainlar, boshqirdlar, tatarlar soni ancha katta bo'lganligi bilan ham farqlanadi. Shu bois bu shaharning ijtimoiy-madaniy rivojlanishiga ajratilgan mablag'lar boshqa shaharlardagiga nisbatan deyarli 1,5 barobar ortiqroqdir[3].

Surxondaryo viloyati xalq maorifi sohasidagi rivojlanish darajasi 70-yillarning boshlarida respublika bo'yicha Xorazm viloyati bilan birga eng past ko'rsatkichlarni qayd etgan. 1976-yilning may oyida Boysun tumanidan 120 ta oilaning Gagarin tumanidagi Beshqo'ton qishlog'iga ko'chirilishi ushbu hududning ijtimoiy infratuzilmasidagi mavjud muammolarni yanada yaqqol ko'rsatdi. Ko'chib kelgan oilalarning atigi 60 foizi turar joy bilan ta'minlanganligi sababli, qolgan 40 foizi jiddiy uy-joy muammosiga duch keldi va natijada 15 ta oila o'zining avvalgi yashash joyiga qaytib ketishga majbur bo'ldi. Ko'chib kelganlar orasida 300 nafar maktab yoshidagi bolalar bo'lib, ularning ta'lim olishi uchun mo'ljallangan maktab binolari juda nochor va ta'mirtalab ahvolda edi, bu esa ko'plab

o'quvchilarning xususiy uylarda, moslashmagan sharoitlarda tahsil olishiga sabab bo'ldi[4].

Surxondaryo viloyatida o'sha davrda oliy ma'lumotli pedagog kadrlar bilan ta'minlanganlik darajasi respublikaning o'rtacha ko'rsatkichidan ancha past bo'lgan. Misol uchun, viloyat aholisining 10 yoshdan katta bo'lgan qismi orasida har ming kishiga hisoblaganda oliy ma'lumotli, to'liq o'rta ma'lumotli va to'liq bo'lmagan o'rta ma'lumotli shaxslarning umumiy soni atigi 368 nafarni tashkil etgan. Taqqoslash uchun, respublika miqyosida bu ko'rsatkich 458 kishiga to'g'ri kelgan[3].

Jamiyat taraqqiyotining rivojlanishi natijasida va demografik vaziyat oqibatida butun O'zbekistonda bo'lganidek, Surxondaryo oblastida ham aholi soni ortib bordi. Surxondaryo oblasti aholisi 1970-1989-yillarda 662027 kishidan 1253813 kishiga oshdi. Aholining 19 yoshgacha bo'lgan qismi 394 ming kishidan 704 ming kishiga ortdi. Mazkur davrda shahar aholisi 106166 kishidan 244404 kishiga ko'paydi[5].

Yangi tashkil etilgan rayonlarda ta'lim-tarbiya, madaniyat va ma'rifat o'choqlari barpo etildi. Misol uchun, Gagarin tumani barpo etilishi arafasida tumanda faqat bitta yozgi klub mavjud bo'lgan bo'lsa, tuman rasman tashkil etilgan yili bu yerda aholining madaniy hordiq chiqarishi va bilim olishi uchun 5 ta qishloq klubi va 16 ta kutubxona o'z faoliyatini boshladi. Madaniyat sohasini rivojlantirish maqsadida Jo'ra Himmatov madaniyat bo'limiga mudir etib tayinlandi. Qobiliyatli san'atkor Q.Nabiyev boshchiligidagi teatr jamoasi tuzilib, o'zining muvaffaqiyatli chiqishlari orqali "Xalq teatri" faxriy unvoniga sazovor bo'ldi. "Sovetobod", "Komsomolobod" va "Yangiobod" sovxozlarida mahalliy iste'dodlarni namoyon etish va xalq ijodiyotini rivojlantirish maqsadida turli xil musiqiy va folklor ansambllari tashkil etildi. Ayniqsa, o'zining betakror ohanglari va mahoratli ijrosi bilan ajralib turgan "Surxon taronalari", "Mingchinor" va "Cho'lquvar" ansambllari nafaqat Surxondaryo viloyatida, balki butun respublika miqyosida tanildilar[6].

1969-yilning 1-iyul sanasidan boshlab O'zbekiston Kompartiyasi Gagarin tuman komiteti va mehnatkashlar deputatlari tuman Sovetining rasmiy nashri sifatida "Mehnat zafari" nomli gazeta o'z faoliyatini boshladi. Gazetaning dastlabki sonlari viloyat bosmaxonasida chop etilgan bo'lsa, 1969-yilning sentyabr oyidan boshlab "Yangiobod" sovxozining markazida tashkil etilgan o'z bosmaxonasida nashr etila boshladi. Gazeta tahririyatining joylashuvi ham aynan shu sovxoz hududida joylashdi.

1969-1987-yillarda gazetaga Jabbor Vahobov, 1987-1988-yillarda Davron G'ulomov muharrirlik qildilar. O'tgan yillar mobaynida rayon gazetasida Xolmo'min Xudoyqulov, Suvon To'rayev, Xo'shmurod Xolmo'minov, Yaxshiboy Jabborov, Omon Norsoatov, Sherali Boboyev, Muhammad Soatov, Abdumo'min Abdurasulov, Abduvohid Vahobov, Qulmamat Barotov, Mamaqurbon Xolmirzayev, Komila Yusupova kabi o'nlab ijodkorlar ishlab, gazeta o'qimishlilikini oshirishga, rayon mehnat ahli hayotini keng yoritishga erishdilar. Tahririyatda jami 6 nafar xodim bo'lib, ularning 3 nafari O'zbekiston Jurnalistlar ijodiy uyushmasi a'zolari edi.

Gazeta ijodkorlarning cho'lquvarlar hayotini keng yoritishda salmoqli hissasi bor. Birinchi bo'lib qo'riqqa otlanganlar, bu yerda qahramonona mehnat qilib dovuq taratayotganlar haqida ijodkorlar turkum maqolalar chop etib bordilar.

Rayon gazetasi qoshida "Mahorat" maktabi tashkil etilishi natijasida yosh ijodkorlarning mahorati oshib bordi. Ijodiy jamoaga rayon gazetasi muxbiri, O'zbekiston Jurnalistlar ijodiy uyushmasi a'zosi Egamberdi Eshonqulov yetakchilik qildi. "Mahorat" maktabining 30 dan ziyod tinglovchisi bo'lib, ularning ijodiy namunalari rayon va oblast matbuotida chop etib turildi.

Qo'riq odamlari mehnatini o'zlarining badiiy asarlarida madh etib kelgan ijodkorlardan Abdumurod Rahmonov, Shomurod Allamov, Chori Mamanazarov, Mahbuba Xayinova, Normahammad Muhammadiyev, Sulaymon Qo'ziyev, Sunatullo Abdukarimov va boshqalarning ijod

namunalari hamisha kishilarga ilhom bag'ishlab keldi. Bugungi kunda Nigora Normurodova, O'rol Abrayev, Ilhom Rahmonov, Kamola Xolliyeva, Kamola Qarshiyevalarning nomlarini misol keltirish mumkin[7].

Gagarin tumanida 1968-yilning dekabr oyida aholi va tashkilotlarga pochta aloqa xizmatlarini ko'rsatish maqsadida yangi tarmoq tashkil etildi. Ushbu tarmoqqa tajribali mutaxassis Murtazo Mustayev rahbarlik qildi. Tarmoqda jami 112 nafar ishchi xodim mehnat qilib, aholiga qulay xizmat ko'rsatish uchun 8 ta aloqa bo'limi faoliyat yuritdi.

1970-yillarda pochta aloqa sohasida tubdan rivojlanish boshlandi. Cho'lning qoq o'rtasida telefonlashtirish, radiolashtirish, pochta xizmatlari, obuna ishlari, pul, posilka va xat jo'natmalarini qabul qilish ishlari juda yuqori darajada amalga oshirildi.

1972-yil 29-iyunda O'zbekiston SSR hukumati "Yoshlarning umumiy o'rta ta'limga o'tishini tugallash va umumiy ta'lim maktablarini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi[8] qarorini qabul qildi, unda uzoq muddatga mo'ljallangan bir qator vazifalar belgilangan. Ushbu qaror yuzasidan Surxondaryo oblasti ijroiya komiteti 1972-yil 18-iyulda qaror qabul qildi va har bir rayon va shaharda amalga oshiriladigan ishlar ko'lamini belgilab berildi[9]. Bu chora-tadbirlar bir qator rayonlarda 8 yillik maktablarni umumiy ta'lim maktablariga aylantirish va bu maktablarni kadrlar, shuningdek, ko'rgazmali va texnik vositalar bilan ta'minlash kabi masalalarni ham amalga oshirishga mo'ljallangan edi. O'zbekistonning, jumladan, Surxondaryo oblasti sharoitida umumiy o'rta ta'limga o'tishni tugallash va xalq maorifi tizimiga o'tishni kengaytirishni takomillashtirish uchun davlat byudjetidan va rayon hamda shaharlarning mahalliy byudjetlardan mablag'lar ajratildi. O'zbekistonda 1966-1970-yillarda 1368 ta yangi maktab barpo etilib, foydalanishga topshirilgan bo'lsa, 1986-1990-yillarda ular soni 1888 tani tashkil etdi[10].

Aholining ko'payishi va sanoat, qishloq xo'jaligining rivojlanishi munosabati bilan birga Surxondaryo oblastida 1970-1980-yillar

oralig'ida maktablarni qurish keng miqyosda olib borildi. Misol uchun, 1971-1975-yillarda qishloq va shaharlarda 174 ta, 1976-1980-yillarda 85 ta[10], 1981-1985-yillarda 90 ta, 1986-1990-yillarda 192 ta yangi maktablar o'z faoliyatini boshladi[10]. 1990-yilda O'zbekistonda kunduzgi umumiy ta'lim maktablar soni 6940 tadan 8333 taga yetdi[10]. Ularda xizmat qilayotgan o'qituvchilar soni 160,4 mingdan 365,4 minggacha o'sdi[10].

Qayd etish kerakki, ushbu maktablarning atigi uchta loyiha asosida qurilgan, 8 tasi esa moslama binolarda joylashgan edi. Bu davrda vrachlik ambulatoriyasi, feldsherlik-akusherlik punktlari va bolalar bog'chalarining ayrimlari moslashtirilgan binolarda joylashgan edi. Qiziriq va Gagarin rayonlari hududida atigi uchta hammom bo'lib, ular ham ishlamas edi[11].

Qosim Raximov sovxozidagi istirohat bog'i va stadion esa qoniqarsiz ahvolda edi. Toshkent va Shreder sovxozlarida stadion yo'q, xo'jaliklarda badiiy to'garaklar tuzish, kutubxonalaridan foydalanishga e'tibor berilmas, xo'jaliklarni radiolashtirish, telefonlashtirish masalalari ham hali hal etilmagan desa ham bo'lar edi. Bundan shunday xulosaga kelish mumkin ediki, aholini ham iqtisodiy, ham ijtimoiy jihatdan himoyalashni chuqurroq o'ylashni davr taqozo qilardi.

Lenin yo'li rayoni tashkil etilganidan keyingi yillarda cho'lquvarlarning bolalariga ta'lim-tarbiya berish maqsadida birin-ketin o'rta umumta'lim maktablari qurilib bordi. Rayon xalq ta'limi bo'limi tashkil etilganidan keyin ilgari maktab direktorligi lavozimida ishlab kelgan Qarshi Choriyev xalq ta'limi bo'limi mudirligiga tayinlandi va bu vazifada 25 yil halol xizmat qildi.

1970-yilda, ya'ni rayon tashkil qilinishidan oldin bu yerda 8 ta maktab mavjud bo'lib, 157 nafar o'qituvchi, 4602 ta o'quvchiga ta'lim bergan. 1975-1976-yillarda esa jami 20 ta maktabning 19 tasi joriy va 1 tasi kapital ta'mirdan chiqarildi. Maktablarni 9 tasi o'rta, 11 tasi 8 yillik maktablar bo'lib, ularda 396 o'quvchi (shundan 276 nafari oliy ma'lumotli) rayon mehnatkashlarining 7537 nafar bolalariga ta'lim-tarbiya berdi. Rayonda 1976-

yilda 6 ta maktabgacha tarbiya muassasalari bo'lib, unda 303 nafar o'g'il va qizlar tarbiyalandilar[12].

1978-yilda Lenin yo'li rayonining "Yangi hayot" qishloq kengashi hududida beshta tashkilot faoliyat yuritgan bo'lib, bular: Istara, Toshkent, Shreder nomli sovxozlari va PMK-4 hamda "Istara" savdo birlashmasi bor edi[13].

Shuningdek, hududda 9 ta aholi yashaydigan qishloq: Yangi hayot, Karmaki, Mehnatobod, Istara, Novbur, Gulzor, Shreder, Toshkent qishloqlarida 2679 ta oila mavjud bo'lib, 14344 kishini tashkil etgan edi. Istara sovxozda 2024 oilada 10928 kishi, Shreder sovxozda 228 oilada 1241 kishi, Toshkent sovxozda 427 oilada 2175 kishi istiqomat qilar edi[14].

O'sha davrda rayon hududida 11 ta maktab bo'lib, shulardan uchasi o'sha davr zamonaviy loyihasi asosida qurilgan binoda joylashgan edi. Maktablarning 8 tasi o'rta, 3 tasi to'liqsiz o'rta maktab bo'lib, 3695 nafar o'quvchisi bor edi. Hududda 3 ta vrachlik ambulatoriyasi, 1 ta uchastka kasalxonasi, 12 ta feldsherlik – akusherlik punktlari mavjud edi[15]. 11 ta bolalar bog'chalari mavjud bo'lib, shulardan 2 tasi zamonaviy binolarda joylashgan edi[16].

Lenin yo'li tumanida ta'lim sohasida sezilarli o'sish kuzatilgan. Agar 1980-1981-o'quv yilida tumanda 28 ta maktabda 597 nafar

o'qituvchi o'quvchilarga bilim bergan bo'lsa, 1985-1986-o'quv yiliga kelib maktablar soni 34 taga yetdi va 13025 nafar o'quvchiga 700 nafar o'qituvchi ta'lim-tarbiya berdi. Mazkur besh yillik davr mobaynida maktablar adadi 21.4% ga, muallimlar adadi 17.2% ga oshgan[17].

Xususan, A.Hidoyatov nomidagi 14-maktabning o'quvchilari soni ortib borayotganligi sababli, uning yonida yana 320 o'rinli yangi o'quv binosi barpo etildi. Toshkent sovxozida esa zamonaviy 417 o'rinli o'rta maktab binosi va aholiga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish uchun zarur bo'lgan feldsher-akusherlik punkti, Shreder xo'jaligidagi 2-posyolkada tijorat markazi, 5 ta xonadon, markaziy tuzatish ustaxonasida hordiq chiqarish joyi, boshqaruv binosi barpo etish ishlari boshlab yuborildi[18].

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Xulosa qilib aytganda, Surxon-Sherobod cho'llarining o'zlashtirilishi davridagi ijtimoiy-madaniy rivojlanish o'ziga xos murakkab va dinamik jarayon bo'lib, u ham ijobiy yutuqlarga, ham hal qilinishi lozim bo'lgan jiddiy muammolarga ega edi. Ushbu davr tajribasi bugungi kunda ham hududlarni kompleks rivojlantirish, aholining hayot sifatini oshirish va ijtimoiy infratuzilmani takomillashtirish borasida muhim saboqlar beradi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. *Узбекистан за годы восьмой пятилетки (1966–1970):* Краткий статистический сборник. – Т.: Узбекистан, 1971. – С. 140.
2. *Ленин байроги* газетаси. – 1964 йил 1 июль.
3. *Народное хозяйство Сурхондарьинской области за годы двенадцатой пятилетки (1986–1990 гг.).* – Термез, 1991. – С. 14, 17.
4. *Dala yozuvlari: Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani To'da qishlog'i, 2020-yil.*
5. *Итоги Всесоюзной переписи населения 1989 года. Национальный состав населения Узбекской ССР.* Стат. сборник. Ч. I. – Т.: Узбекистан, 1990. – С. 17.
6. *Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 474-fond, 1-ro'yxat, 61-ish, 25-varaq.*
7. Ш. Орипов, Х. Шоймардонов. *Яшнаётган Музrabot.* – Қарши: Насаф, 2009. – Б. 36–39.
8. *Совет Ўзбекистони* газетаси. – 1972 йил 30 июнь.
9. *Ленинское знамя* газетаси. – 1972 йил 21 июль.
10. *Народное хозяйство Узбекской ССР в 1990 году.* – Т.: Узбекистон, 1991. – С. 101–103, 110, 246, 284.

11. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 719-fond, 1-ro'yxat, 34-ish, 200-varaq.
12. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 474-fond, 1-ro'yxat, 131-ish, 69-varaq.
13. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 474-fond, 1-ro'yxat, 71-ish, 36-varaq.
14. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 474-fond, 1-ro'yxat, 231-ish, 76-varaq.
15. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 474-fond, 1-ro'yxat, 36-ish, 95-varaq.
16. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 719-fond, 1-ro'yxat, 38-ish, 200-varaq.
17. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 454-fond, 1-ro'yxat, 272-ish, 110-varaq.